

Waldemar Chrostowski

Międzynarodowa Konferencja Naukowa "Nauki humanistyczne w nowej Europie", Kowno (Litwa), 13-14 I 2005

Collectanea Theologica 75/1, 219-224

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WALDEMAR CHROSTOWSKI, WARSZAWA

**MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA
NAUKI HUMANISTYCZNE W NOWEJ EUROPIE**

KOWNO (LITWA), 13-14 I 2005

Zasięg i znaczenie przeobrażeń społeczno-politycznych zapoczątkowanych w Europie Środkowej i Wschodniej na przełomie lat 80. i 90. XX w. pozwolą się pełniej ogarnąć dopiero z dłuższej perspektywy czasowej. Jednak już teraz obserwujemy rozmaite ich skutki, które z oczywistych powodów nie mogły ominąć życia religijnego oraz uprawiania nauki. Paradoksy nowej sytuacji są szczególnie dobrze widoczne w tzw. państwach postsowieckich, powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego. Należy do nich Litwa, sąsiadująca z Polską i historycznie bardzo mocno z nami związana. Po kilkunastu latach niepodległości jest to zupełnie inny kraj, a jego osiągnięcia – mimo wielu napięć i trudności – są prawdziwie godne podziwu.

Na mapie życia akademickiego Litwy ważne miejsce zajmuje Uniwersytet Witolda Wielkiego (Vytauto Didžiojo universitetas). Jego patron, brat Władysława Jagiełły i Wielki Książę Litwy, znany w Polsce przede wszystkim jako uczestnik bitwy z Krzyżakami pod Grunwaldem, należy do grona postaci tworzących narodowy panteon naszych północno-wschodnich sąsiadów. Uniwersytet ma siedzibę w centrum Kowna, drugiego (po Wilnie) co do wielkości miasta Litwy z populacją sięgającą 400 tys. mieszkańców. Położone malowniczo nad Niemnem i Wilejką, nazywaną przez Litwinów Neris, sięga początkami końca XIV w. W latach 1919-1939 pełniło funkcję stolicy niepodległej Litwy, a jego dogodnie położenie na szlakach handlowych prowadzących ze Skandynawii i północno-wschodniej Europy na południe i zachód sprawia, że miasto systematycznie się rozwija. W Kownie znajduje się sześć szkół wyższych, które kształcą ok. 35% wszystkich litewskich studentów. Uniwersytet Witolda Wielkiego liczy 6 wydziałów, instytut i 3 szkoły (Dyplomacji, Prawa i Sztuk Pięknych). Już w 1922 r. utworzono Wydział Teologii i Filozofii Katolickiej, który w 1928 r. uzyskał kanoniczną aprobatę Stolicy Apostolskiej. Przetrwał do 1940 r., gdy rozpoczynając prawie półwiekową okupację kraju, władze radzieckie przerwały jego działalność. Wydział reaktywowano w 1990 r., czyli rok po wznowieniu działalności przez UWW. Cztery lata później wydział uni-

wersytecki został połączony z Wydziałem Teologii Międzydiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Kownie i przyjął nazwę Wydziału Teologii Katolickiej. Afiliowano do niego dwie inne placówki: Instytut Studiów Religijnych św. Antoniego w Kretyndze oraz Oddział Diecezjalny w Wyłkowyszkach. Dziekanem kowieńskiego Wydziału Teologii Katolickiej, wielce zasłużonym dla jego okrzepnięcia i wpisania w krajobraz litewskiej nauki i pobożności, jest ks. prof. Vytautas Steponas V a i č i ū n a s. Na wydziale istnieją 3 Sekcje: Teologii, Studiów Religijnych i Prawa Kanonicznego. W roku akademickim 2004/2005 personel nauczający liczy 3 profesorów, 9 adiunktów oraz 25 wykładowców i asystentów. Na studiach dziennych kształci się ponad 400 osób, na zaocznych prawie 100, zaś 8 osób przygotowuje rozprawy doktorskie. Językiem wykładowym jest litewski, lecz duży nacisk kładzie się na znajomość angielskiego. Ktoś, komu te dane statystyczne nie wydają się imponujące, powinien pamiętać, że chodzi o sytuację po półwiekowym okresie indoktrynacji i ateizacji, a także silnych zabiegów w celu wynarodowienia, które na Litwie miały wyjątkowo dramatyczny charakter i przebieg.

Jednym z ważnych aspektów współczesnego życia akademickiego jest nawiązywanie i zacieśnianie współpracy międzynarodowej. Paradoks dostrzegany w wielu rejonach naszej części Europy polega na tym, że łatwiej są nawiązywane kontakty z dalszymi niż z bliższymi sąsiadami. Taki stan rzeczy jest uwarunkowany wieloma zaskościami. Napięcia związane z odzyskaniem po zaborach niepodległości przez Polskę i równoczesnym proklamowaniem wolnej Litwy, krwawe spory graniczne i inne przyczyny spowodowały, że w stosunkach polsko-litewskich nagromadziło się mnóstwo nieufności, a czasami niechęci i wrogości. Nielatwo też mówić o zaufaniu i współpracy Litwinów z Rosjanami. Sytuację komplikuje fakt, że terytorium Litwy, pięciokrotnie mniejsze od Polski, zamieszkuje ok. 3,5 mln ludności, w tym setki tysięcy Polaków i Rosjan. Koezystencja bywa trudna i nic dziwnego, że jednym z priorytetów władz państwowych i Kościoła katolickiego (ponad 80% obywateli Litwy to katolicy) jest budowanie pomostów. Służą temu również coraz bardziej rozwijane kontakty naukowe. Ich przykładem jest współpraca Uniwersytetu Witolda Wielkiego z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, znamienna o tyle, że toruńska uczelnia kontynuuje tradycje (polskiego!) Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Współpracę nawiązali historycy, zaś ostatnio włączyli się w nią teologowie z Wydziału Teologicznego UMK, a także KUL-u. Można oczekiwać, że będzie to ważny impuls do uczynienia z wiedzy religijnej i teologicznej jeszcze jednego pomostu między Polakami i Litwinami.

Tytuł międzynarodowej konferencji naukowej nawiązuje do najbardziej palących zadań i wyzwań, jakie stoją przed dzisiejszymi społeczeństwami i wiedzą akademicką. Chodzi o przemyślenie miejsca nauk humanistycznych w radykalnie nowej sytuacji, którą współtworzą wydarzenia stanowiące kamienie milowe najnow-

szej historii Europy i świata: upadek ZSRR i utworzenie kilku państw, z których każde usilnie buduje własną tożsamość, oraz rozszerzenie Paktu Północnoatlantyckiego oraz Unii Europejskiej i przesunięcie jej granic po Litwę, Łotwę i Estonię. W poprzednim systemie nauki humanistyczne były na rozmaite sposoby używane i nadużywane przez władze komunistyczne. W obrębie humanistyki indoktrynacja poczyniła największe szkody. Co więcej, niemało przedstawicieli ówczesnego życia akademickiego włączyło się w narzucanie innym światopoglądu ateistycznego, przyczyniając się do utraty bądź osłabienia zaufania dla uprawiania nauki. Niektóre specjalności, jak historia, psychologia czy socjologia, o czym świadczy również przykład Polski, były przesycone zamówieniami politycznymi. Teologia uniknęła tego losu, ale przede wszystkim dlatego, że nie było jej na mapie życia naukowego kreowanej przez komunistów i ich popleczników. Rozwijała się głównie w seminariach duchownych i na kilku kościelnych wydziałach teologicznych, pilnie strzeżonych przed zgubnymi wpływami politycznymi. Gdy wszystko się zmieniło, niektóre dziedziny życia naukowego wymagają oczyszczenia, inne potrzebują mocniejszego osadzenia na gruncie nauki, koniecznego tak z merytorycznego, jak i metodologicznego punktu widzenia.

Na dwudniową konferencję w Kownie złożyła się otwierająca ją sesja plenarna i sesje w grupach. Program opracowany przez gospodarzy był niezwykle obfity, by nie powiedzieć przeładowany. Podczas każdego z kilku dwugodzinnych posiedzeń przewidziano po 7 i więcej referatów. Organizatorzy zapowiadali wcześniejsze wydanie ich drukiem, a zatem wystąpienia „na żywo” miały się ograniczać do zwięzłych streszczeń najważniejszych tez i konkluzji. Stało się inaczej: materiały nie zostały wydrukowane, a niektórzy prelegenci znacznie przekraczali ustalony czas. Na szczęście (dla powodzenia konferencji) nie wszyscy autorzy wystąpień dotarli do Kowna, co pozwoliło uniknąć wielkich kłopotów organizacyjnych. Teksty mają być wydrukowane w niedalekiej przyszłości i złożą się na pokaźny tom, obejmujący wystąpienia kilkudziesięciu prelegentów.

Sesja plenarna na otwarcie konferencji miała miejsce w hollu konferencyjnym rektoratu UWW, usytuowanego w pobliżu najbardziej eleganckiej (i najdroższej) ulicy Kowna. Pod nieobecność rektora uczelni, którym jest prof. Vytautas K a m i n s k a s, otwarcia dokonał jego przedstawiciel. Ozdobę stanowił chór akademicki, a wykonana przez niego piękna pieśń litewska znakomicie wprowadzała w folklor i tradycję tego niezwykłego kraju. Z zapowiadanych w programie siedmiu wystąpień na sesji plenarnej doszły do skutku cztery: *Nauki humanistyczne w Nowej Europie: problem integracji i zachowania specyfiki narodowej* (Romualdas A p a n a v i č i u s, UWW); *Historia wojskowości w Polsce po 1989 roku* (Waldemar R e z m e r, UMK), *Duchowość versus horzontalizm współczesnego społeczeństwa europejskiego* (Marek C h m i e l e w s k i, KUL); *Tradycja średniowiecz-*

na w nowożytnej kulturze politycznej (Sigma A n k r a v a, Uniwersytet Łotewski). Pierwszy i ostatni referat zostały wygłoszone po angielsku, dwa pozostałe po polsku. Językiem konferencji był także litewski i rosyjski. Niemalą trudnością dla wielu uczestników był brak tłumaczenia symultanicznego, co spowodowało, że pokaźna grupa osób domyślała się treści wystąpień wygłaszanych po litewsku albo po polsku. Znaczny udział polskich referatów w sesji plenarnej okazał się symptomatyczny dla całej konferencji. Zgromadziła ona ponad 20 uczestników z Polski (UMK, KUL, UAM), z których większość wygłosiła referaty, a kilku przewodniczyło poszczególnym sesjom grupowym.

Nie miejsce tu, by prezentować wszystkie wystąpienia, ani nawet je wyliczyć. Posiedzenia odbywały się w czterech sekcjach i – co oczywiste – możliwy był udział wyłącznie w jednej z nich. Obrady sekcji historycznej miały miejsce w audytorium przy ul. A. Mickiewicza. Wiele uwagi poświęcono problematyce stosunków polsko-litewskich i najnowszym dziejom państw nadbałtyckich. Sekcja etnologiczna obradowała w audytorium rektoratu. Omawiane zagadnienia dotyczyły problematyki dylematów tożsamości we współczesnej Europie, świadomości narodowej i przewycięzania nieprzychylnych innym ludziom i kulturom stereotypów, a także koegzystencji ludzi i narodów przed i po II wojnie światowej oraz na przełomie XX i XXI w. Nie zabrakło refleksji nad wybraną problematyką religijną i dotyczącą pobożności ludowej, zwłaszcza związanej z katolickimi sanktuariami na Litwie. W innym audytorium rektoratu spotykała się sekcja filologiczna. Tutaj dominowało językoznawstwo i literaturoznawstwo, przedstawiające wybrane aspekty dorobku filologów litewskich, łotewskich i estońskich oraz innych, zajmujących się głównie spuścizną literacką Zachodu.

Obrady sekcji teologicznej i filozoficznej miały miejsce w siedzibie Wydziału Teologii Katolickiej UWW przy ulicy Gimnazijos 7. Budynek, doskonale usytuowany, został w ostatnich latach z wielkim pietyzmem odnowiony i dostosowany do potrzeb akademickich. Jego wyposażenie, tak samo jak gmach, w którym urzęduje dziekan wydziału, budzą niekłamaną zazdrość. W takich warunkach można z powodzeniem rozwijać wiedzę i pracę akademicką, a problem, jaki mają Litwini, polega na tym, by mieć odpowiednio przygotowaną kadrę i wystarczającą liczbę studentów. Wprawdzie infrastruktura to dopiero początek, ale nie ulega wątpliwości, że ów początek został zrobiony.

Hasło pierwszych obrad sekcyjnych, które odbyły się wczesnym popołudniem w pierwszym dniu konferencji, brzmiało *Dialog i tolerancja*. Najważniejszy punkt stanowił wykład *Tolerancja i dialog w relacjach międzywyznaniowych*, który w języku rosyjskim wygłosił Tadeusz K o n d r u s i e w i c z, arcybiskup Moskwy. Następnie zostały jeszcze przedstawione trzy referaty: *Uniwersytet jako kontekst studiów biblijnych* (ks. Waldemar C h r o s t o w s k i, UMK/UKSW), *Teologia nadziei: dia-*

log ekumeniczny w teologii Wacława Hryniewicza (Bartłomiej B r z e z i ń s k i, UAM) oraz *Relacje między duchowością a mediami* (ks. Krzysztof B u r s k i SSP, KUL). Dyskusja po wykładach skupiła się na napięciu między wymogiem zachowania własnej tożsamości i chrześcijańskim obowiązkiem ewangelizacji a postulatami dialogu i tolerancji. Interesująca sugestia, dotycząca dialogu Kościoła z Żydami i judaizmem, została przedstawiona w kuluarach: pod koniec okresu dyktatury komunistycznej i na początku przemian wielu Żydów szukało kontaktów z chrześcijanami i chętnie brało udział w rozmaitych spotkaniach; od kilku lat ta tendencja wyraźnie osłabła, ponieważ w nowych okolicznościach wczorajsi rozmówcy znaleźli sobie i utrwalili nowe miejsca, co nasuwa podejrzenie, że kierowały nimi nie racje religijne i teologiczne, lecz pobudki polityczne. Wyhamowało to znacznie tempo dialogu religijnego, o którym można sądzić, że został potraktowany instrumentalnie. Jeżeli ta diagnoza dotyczy Litwy, warto się zastanowić, czy nie odnosi się również do sytuacji w Polsce i innych krajach.

Po krótkiej przerwie nastąpiła druga część obrad popołudniowych: *Uwarunkowania kształcenia religijnego w społeczeństwie postmodernistycznym* (ks. Jerzy B a g r o w i c z, UMK), *Obraz Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Witolda Wielkiego w procesie integracji Unii Europejskiej* (ks. V. S. V a i ċ i ũ n a s, UWW), *Kościół katolicki na temat dialogu między wierzącymi i niewierzącymi pod koniec XX w.* (ks. Józef D ę b i ń s k i, UMK), *Mistycyzm jako droga dialogu międzykulturowego* (ks. Adam R y b i c k i, KUL) oraz *Powołanie człowieka w prawosławiu* (ks. Romualdas D u l s k i s, UWW). Następnego dnia odbyły się trzy dwugodzinne sesje. Na pierwszej, opatrzonej tytułem *Uniwersytet a teologia*, złożyły się następujące wykłady: *Teologia a uniwersytet: zadania teologii na uniwersytecie w kontekście poszukiwania cnoty w studiowaniu* (ks. Mirosław M r ó z, UMK), *Dowartościowanie koncepcji „kultury” i „różnorodności kulturowej”* (Thomas B u c k l e y, Bretoński Uniwersytet Zachodni, Francja), *Fenomenologia a nauki doświadczalne* (Gediminas K a r o b l i s, UWW) oraz *Wykształcenie we współczesnej kulturze: aby świat uwierzył* (Anita S t a š u l a n e, Uniwersytet Daugavpils, Łotwa). W programie drugiej sesji znalazły się wykłady: *Chrześcijańska wizja człowieka i filozofii w myśli Juliana Marijasa* (ks. Witold D o r s z, UMK), *Kwestia sensu życia: historia i współczesność* (Lilija G o r b a c e v i c h a, Uniwersytet Daugavpils, Łotwa), *Wolność według nadziei: fenomenologia hermeneutyczna* (Elena B ū g a i t ě, UWW) oraz *Świadomość śmierci i śmiertelności w filozofii M. Heideggera i E. Levinasa* (Agnõ B u d r i ũ n a i t ě, UWW). Trzecia i ostatnia sesja sekcji teologiczno-filozoficznej składała się z czterech wystąpień: *Slavoj Zizek i Alfred Hitchcock: nieprawdopodobny sojusz?* (Alex C h a r l e s, Międzynarodowy Uniwersytet „Concordia Audentes”, Estonia), *Współczesna interpretacja dogmatyczna* (Natalija D a i n o v i c a, Uniwersytet Daugavpils, Łotwa), *Czas jako paradygmat myślenia kulturowego* (Marek S z u l a

k i e w i c z, UMK), *Aspiracje światopoglądu religijnego w pieśniach litewskich i polskich* (Daiva K ś a n i e n ě, Uniwersytet w Kłajpedzie, Litwa) oraz *Rola muzyki religijnej w kulcie lotewskich i litewskich grup pielgrzymkowych na Górę Krzyży* (Alfonas M o t u z a s, UWW).

Podczas każdej międzynarodowej konferencji naukowej szczególną wagę mają kontakty osobiste. Pracownicy Wydziału Teologicznego UMK byli goszczeni w siedzibie kowieńskiego Wyższego Seminarium Duchownego. Jego początki sięgają czasów Soboru Trydenckiego, zaś burzliwe losy odzwierciedlają dramatyczną historię Rzeczypospolitej i Litwy. Placówka funkcjonowała nawet w czasach okupacji sowieckiej, jako jedyne seminarium kształcające przyszłych kapłanów na Litwie. Część budynków znacjonalizowano, a dwie pobliskie świątynie zamieniono na magazyny. Dopiero w latach 80. XX w. sytuacja zaczęła się zmieniać na lepsze, a po uzyskaniu niepodległości budynki odnowiono. Naszym gospodarzem był ks. prof. V. S. Vaičiūnas, wykładowca w seminarium od ponad ćwierćwiecza, którego wspomagał prof. A. Motuzas. Ich wiedza i doświadczenie okazały się bardzo pomocne w poznawaniu i zrozumieniu najnowszej historii i współczesności Kościoła katolickiego na Litwie. Obaj profesorowie znają język polski i utrzymują żywe kontakty z przedstawicielami polskiego życia kościelnego i akademickiego. Na osobne podkreślenie zasługuje pomoc w poznawaniu Kowna, wraz z polskimi pamiątkami i zabytkami tego pięknego miasta, przede wszystkim związanymi z Adamem Mickiewiczem. Mieszkał on i kształcił się w tamtejszym kolegium w latach 1819-1822. Kolegium mieści się przy kościele św. Franciszka Ksawerego, przy rynku naprzeciw kowieńskiego WSD.

Wydanie drukiem materiałów konferencji stworzy możliwość poznania wielu poruszanych w Kownie tematów i wątków, wśród których istotne miejsce odgrywają zagadnienia teologiczne. Nie chodzi o jakieś nowinki ani szczególne odkrycia, lecz o podzielenie się wiedzą i osiągnięciami w tym miejscu Europy, które do niedawna nie znało publicznych debat światopoglądowych i teologicznych. Większość wystąpień dotyczyła problemów podstawowych i miała charakter syntetyzujący stan badań w danej dziedzinie czy specjalności. Duże znaczenie ma również nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów naukowych i osobistych. Pod tym względem sporo już udało się zrobić, ale przyszłość przyniesie na pewno nowe możliwości, potrzeby i wyzwania.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa